

OUDE LUISTER

Wie tijdens een wandeling door onze historische binnenstad zijn ogen goed de kost geeft zal op heel wat monumentale panden het karakteristieke embleem van de Stichting Stadsherstel aantreffen.

Stuk voor stuk gaat het dan om panden, die dankzij de inspanningen van deze stichting zijn gerestaureerd en daarmee het predicaat 'monumentaal bezit' met recht hebben gekregen.

'Stadsherstel', die naam duidt op een voortdurende beweging. Tegenwoordige tijd dus. Een continu proces van restauratie en renovatie.

Een hele reeks panden, vaak zelfs aanstootgevend vanwege de ernstige mate van verval, zijn tijdens het 25-jarige bestaan van de Stichting Stadsherstel in hun oude luister hersteld.

Wie lang niet in Bergen op Zoom is geweest en nu door de stad dwaalt zal die metamorfose direct opvallen.

Het is een goede zaak dat de stichting en het stadsbestuur in deze gezamenlijk optrekken en mogelijkheden scheppen om ons cultuurhistorisch erfgoed voor de toekomst veilig te stellen. Want naast restauratie en renovatie van daarvoor in aanmerking komende gebouwen, behoort ook een verantwoord eigentijds gebruik daarvan tot de doelstelling. De beste manier om goed onderhoud zeker te stellen.

Ik feliciteer de Stichting Stadsherstel van harte met het zilveren jubileum en met het tot dusver bereikte resultaat.

Een resultaat, dat gezien mag worden en dat in belangrijke mate heeft bijgedragen aan een - ook visuele - opwaardering van onze kostbare binnenstad.

Ik hoop van harte dat de stichting haar waardevolle taak nog in lengte van jaren zal kunnen voortzetten en daarmee, in meest letterlijke betekenis van het woord, heel wat steentjes kan bijdragen aan het cultuur-historisch imago van onze mooie stad.

De stichting, en al degenen die onder haar supervisie die taak uitvoeren, wens ik daarbij, mede namens het stadsbestuur, graag alle succes toe.

MEVR. A. VAN DEN BERG
Burgemeester van Bergen op Zoom

Foto: Max Koot Studio BV

'EENS IN EEN MONUMENT, ALTIJD IN EEN MONUMENT'

Een belangrijk deel van mijn jeugd heb ik in de binnenstad van Bergen op Zoom gewoond. Wellicht is toen mijn liefde voor monumentale panden geboren. Al op jonge leeftijd heb ik me dus voorgenomen later zelf in een monument te gaan wonen. Die interesse voor het oude Bergen werd later nog eens aangewakkerd door allerlei acties die in het Bergen op Zoom van de jaren zestig werden gevoerd om verdere aantasting van de historische kern te voorkomen. Beroemd voorbeeld was het referendum tegen de bebouwing van het Ravelijn.

Mijn eerste schuchtere schreden op het politieke pad hadden als aanleiding de bouw van de Lucemaflat, die wij als leerlingen van het Mollerlyceum bestreden. De bedreigingen voor de binnenstad in de jaren zestig zijn voor een belangrijk deel gekeerd, hoewel op sommige punten de stad onherstelbaar werd beschadigd.

In mij Bergse jaren heb ik in twee panden van de Stichting Stadsherstel gewoond, een keer aan de Zuidzijde Haven en een keer boven de Vismarkt. Vooral aan het pand op de Kaai denk ik nog steeds met veel plezier terug. Buitengewoon fraai gerestaureerd, maar tegelijkertijd zeer bewoonbaar. De tijd dat wonen in een monument allerlei beperkingen in comfort met zich meebracht, ligt ver achter ons. Natuurlijk brengen balkconstructies en houten vloeren hun eigen geluid met zich mee, maar eigenlijk is dat wel zo charmant.

Voor mij was het eigenlijk 'eens in een monument, altijd in een monument'. Maar helaas lukt dat niet overal in ons land. Gelukkig heb ik in Breda de Stichting Stadsherstel nog als voorbeeld kunnen geven hoe particulier initiatief tot fantastische resultaten kan leiden als het gaat om de bescherming van ons historisch erfgoed.

Bergen op Zoom mag trots zijn op het jubilerende Stadsherstel.

DRS. E.H.T.M. NIJPELS

25 JAAR STICHTING STADSHERSTEL

Hoe is zo'n initiatief gegroeid? Eigenlijk hadden we er al 25 jaar eerder mee moeten beginnen, maar blijkbaar was 1945 voor Bergen op Zoom nog te vroeg. Niemand dacht er toen aan, dat zo'n initiatief vlak na de oorlog, vooral financieel vele mogelijkheden had geboden. Immers toen waren er bij de landelijke overheid nog grote subsidiepotten beschikbaar, vooral bij Monumentenzorg, voor restauratie van historische panden. Hiervan werd vooral gebruik gemaakt door steden met veel oorlogsschade als Middelburg en iets later door Amsterdam, Zierikzee, Leiden en toen de eerste fabriekssluitingen plaats vonden ook door Deventer.

In Bergen op Zoom was het animo vooralsnog niet groot om daar een beroep op te doen. Want Monumentenzorg vroeg als tegenprestatie een vinger in de plaatselijke monumentenpap. Maar op het einde van de jaren zestig, toen de inspraakgedachte veld won, kwam er in onze stad verandering. Er gingen geruchten, door maquettes gestaafd, dat de toen zwaar in verval geraakte Dubbelstraat en omgeving op de nominatie stonden voor kaalslag met herindeling en flatbouw. De toenmalige stadsarchivaris J. van Mosselveld wees er in een lezing fijntjes op, dat Bergen op Zoom veel meer monumenten rijk was dan het Markiezenhof,

de Gertrudiskerk, de Gevangen Poort en het stadhuis. En dat vooral het nog bijna gaaf aanwezige middeleeuwse stratenplan een monument op zich was, wat behouden diende te worden. Hiermee was alarm geslagen. En zo werd de Stichting Stadsherstel geboren.

Het waren niet alleen de chauvinistische autochtone Bergenaren die in het geweer kwamen! Ook vele nieuwe inwoners van de stad zagen in dat er gewerkt diende te worden voor een gave stad. Zij zetten zich met veel energie in voor Stadsherstel. De Stichting wierp zich vooral op opvallende hoekpanden, waardoor meteen het verloederde gezicht van veel straten kon worden verbeterd.

Voor de stad was heel belangrijk dat hierna ook van particuliere zijde het vertrouwen in de toekomst terugkwam. Men merkte dat de kaalslaggedachte werd losgelaten en dat het gemeentebestuur goede initiatieven nam. Zo nam het vertrouwen van de eigenaars die zelf hun pand bewoonden weer toe. Doordat het rijk, de provincie, de gemeente en Monumentenzorg subsidie gaven, konden regelmatig restauraties onder handen genomen worden.

Het bestuur van de Stichting is iedereen dankbaar die ons geholpen heeft in het streven het historisch

gezicht van de stad zo goed mogelijk te herstellen. Uiteindelijk verwierf de stad zelfs het predicaat 'Beschermd Stadsgezicht'. Ironisch genoeg gebeurde dit in een tijd dat de subsidiebronnen hiervoor niet langer vloeiden.

We zijn ook de kopers van de gerestaureerde panden dankbaar. Deze panden zijn namelijk niet enkel mooi vanbinnen en vanbuiten. De bewoners moeten vaak kleine ongemakken voor lief nemen, die de koper van een nieuwbouwpand niet heeft.

De combinatie van het oude stratenplan en de opgeknapte panden schept een sfeer die Bergen op Zoom maakt tot een aantrekkelijke woon- en bezoekstad. Nu komt het erop aan de nieuwe situatie optimaal te benutten door meer publiek aan te trekken en zo de middenstand en horeca mee te laten profiteren. Bergen op Zoom heeft zo een passend decor voor haar stoeten en spelen. Dit is een troef die veel soortgelijke plaatsen niet hebben. Het is nu de taak van het gemeentebestuur, de middenstand en de horeca om het apparaat en de bijbehorende fondsen te creëren. Deze investeringen zullen zichzelf binnen afzienbare tijd terugverdienen.

Het Vlaamse Brugge, dat ook laat (in 1957) is begonnen zijn patrimonium te benutten, is hiervoor een gouden voorbeeld.

Dankbaar zijn wij ook voor de plaatselijke diensten, die ons vooral de laatste jaren adviseerden en ons bijtijds van nuttige tips voorzagen. Vooral nu de subsidiepotten minder gevuld zijn, is het zaak alle kansen te benutten die financieel bijdragen bij restauratie en renovatie.

Vanzelfsprekend zijn wij ook dank verschuldigd aan onze eigen bestuursleden. Hierbij denk ik vooral aan onze secretaris, penningmeester en notulist, die ook na de vergaderingen vele uren staken in het werk van Stadsherstel. Ook de deels professionele hulp van de bestuursleden in de vorm van geleverde vakkennis op het gebied van makelaardij, notariaat, bouwvakkennis en architectonische vaardigheid heeft buitengewoon bijgedragen tot de resultaten van 25 jaar Stadsherstel.

Hopelijk houdt de burgerij interesse in het verwerven van een oud karakteristiek pand met een sfeervolle geschiedenis. En blijft de bestuurlijke bereidheid en mogelijkheid om het werk de komende jaren voort te zetten. Immers, onmiddellijk met het gereedkomen van een restauratie begint ook weer de slijtage en het verval. We zullen dus bezig moeten blijven, willen we ons erfgoed behouden. Het zou voor Bergen op Zoom weleens de kip met de gouden eieren kunnen zijn.

Ik wens de Stichting Stadsherstel en de Stichting Monumentaal Stadsherstel alle succes toe in de komende jaren.

JAN VAN GIELS
voorzitter

FINANCIËLE KANTTEKENINGEN

Het zal duidelijk zijn dat de Stichting Stadsherstel geen lang leven beschoren zou zijn geweest als het op 28 april 1971 'afgezonderde bedrag van één honderd gulden in contanten' het stichtingsvermogen zou zijn gebleven!

Er worden geen salarissen of andere vergoedingen uitbetaald, noch worden er vergaderkosten berekend. De winst wordt niet uitgekeerd. De basis van onze stichting (en die van de Stichting Monumentaal Stadsherstel) blijft het particulier initiatief en de vrijwilligheid van de bestuurders en leden. Daarnaast wordt de gemaakte winst gereserveerd voor directe investering in aan te kopen en te restaureren winkel-woonhuizen binnen de oude vestingwal. Symbolisch vertaald in de bronzen plaquette zoals die op de ruim vijftig door ons gerestaureerde panden te vinden is.

Dankzij een genereuze borgstelling voor een krediet van f 10.000,- bij de toenmalige Boerenleenbank (nu Rabobank) en vervolgens borgstellingen van de gemeente Bergen op Zoom voor ons toenemend krediet bij de Bank voor Nederlandse Gemeenten in Den Haag hebben wij de steeds stijgende kosten van aankoop en restauratie kunnen overbruggen. Vaak werden de gangbare subsidies namelijk zeer laat uitbetaald. Na iedere verkoop begonnen we opnieuw.

Als de lasten, vooral door de wisselende - zelfs dalende - woningmarktprijzen, onze financiële middelen dreigden te overstijgen, vonden wij enkele malen het college van Burgemeester & Wethouders bereid ons rugdekking te geven. Dit bewijst het vertrouwen van het gemeentebestuur in ons handelen. Dat wij nimmer van die toezeggingen gebruik hoefden te maken, geeft ons een gerust gevoel voor de toekomst.

Uiteindelijk hebben Onze bemoeienissen geleid tot de renovatie van 61 woningen ter waarde van f 11.500.000,-. Inmiddels wordt de voorraad verkommerde panden in ons 'werkgebied' zo klein, dat onze doelstelling misschien verruimd dient te worden.

De zorgen van de penningmeester waren te dragen dankzij de inbreng van alle bestuurders en deskundige leden sinds de oprichting. Ook de spontane bijdragen van liefhebbers van deze stad en de aanzienlijke gift van het Anjerfonds en de Stichting Cultuurfonds Bouwfonds Nederlandse Gemeenten ten behoeve van de uitgifte van dit jubileumboekje verlichtten mijn werk.

Door dit alles ben ik er trots op penningmeester te zijn van de Stichting Stadsherstel!

JENS JANSSENS

BESTUURDERS

J. van Giels	voorzitter	1971 tot nu
A. Henning	secretaris	1971 tot nu
J. Janssens	penningmeester	1972 tot nu
W. Zijp	notulist	1971 tot nu

LEDEN

Th. Fikkers	notaris, plvv. notulist	1972 tot nu
A. van Ginderen	projectontwikkelaar	1987 tot nu
J. Heijnen	adviseur gemeente	1985 tot nu
G. Janssen	wethouder	1994 tot nu
J. Nijpels	makelaar	1979 tot nu
W. Stuart	wethouder	1990 tot nu
J. Weyts jr.	architect	1971 tot nu

OUD-LEDEN

W. Asselbergs		1971 - 1979
J. van den Bergh		1971 - 1987
C. Bosma		1971 - 1974
E. Daniëls - Klep		1971 - 1974
P. Dekkers	wethouder	1978 - 1982
E. Härtel	wethouder	1978 - 1982
P. van Heijst	wethouder	1971 - 1978
L. van der Laar	burgemeester	1979 - 1981
R. Mijnsbergen		1983 - 1987
P. Nijssen		1971 - 1972
P. van Opstal		1971 - 1978
P. Ronnes	wethouder	1988 - 1990
A. Scholten		1971 - 1974
C. Slootmans		1971 - 1974
P. van der Velden	wethouder	1982 - 1988
J. de Waal Malefijt		1974 - 1985
Y. Buriks		1971 - 1971
A. Weijsters		1971 - 1971
J. Weyts sr.		1971 - 1983
P. Zevenbergen	burgemeester	1982 - 1993

v.l.n.r. op de bovenste rij:

J. van Giels (voorzitter)
A. Henning (secretaris)
W. Zijp (notulist)
J. Janssens (penningmeester)
G. Janssen (lid)

v.l.n.r. op de voorste rij:

J. Heijnen (lid)
Th. Fikkers (lid)
J. Nijpels (lid)
A. van Ginderen (lid)
J. Weyts (lid)

INHOUD

		Inleiding: <i>Een wandeling door de stad</i>	pag. 9
	route-coördinaten		
A.	A10/B10	Grote & Kleine Engelse Caerde	pag. 10
B.	A10	De Blauwe Cuype en De Pauw	pag. 11
C.	A9	Grote & Kleine Kinderwieg en 's-Hertogenbosch	pag. 12
D.	A8/A9	Het Hof van Gelder	pag. 13
E.	A8	De Morissendans, De Kaerskorf, De Violette, De Croone	pag. 14
F.	C7	De Oyevaer en De Tassche	pag. 16
G.	B7	De Donderbusse, Het Prieel van Rosen, De Groene Tente	pag. 17
H.	B6/C6	In de Draeck en De Scherminckel	pag. 20
I.	B6	Achter de Eycke	pag. 22
J.	B3/B4	De Zeven Magere Jaren	pag. 23
K.	B4	De Keijser en De Keijserin	pag. 24
L.	A3	Het Cleyne Seepaert	pag. 25
M.	B1	Amsterdam en Markschip op Den Haag	pag. 26
N.	B2/C2	Het Witte Lelieken, De Oyevaer, De Arendt	pag. 27
O.	C3	De Bruyne Hondt	pag. 29
P.	D7	Het Fluwelen Vrouwken	pag. 30
Q.	C7	De Kerre	pag. 32
R.	D8	De Grote Wolf	pag. 33
S.	E9	De Gulden Berg	pag. 34
T.	D10	De Lindeworm	pag. 35
		Vóór restauratie	pag. 36
		Routekaart	pag. 38
		Colofon en tekstverantwoording	pag. 40

EEN WANDELING DOOR DE STAD

Bergen op Zoom is een oude stad. We weten niet hoe lang hier al mensen wonen, maar het is zeker meer dan duizend jaar. Van die vroege nederzetting moeten we ons niet te veel voorstellen, het zal een verzameling eenvoudige hutten geweest zijn. Maar voor de mensen die er woonden was het hun thuis, ze waren er trots op. Ze zullen geprobeerd hebben hun hut te vergroten en te verfraaien en hem beter bestand te maken tegen weer en wind. De hutten werden huizen, de open ruimten ertussen werden straten en pleinen. De dorps-oudsten werden burgemeester en schepenen en dan is er de stad, langzaam gegroeid uit een nederzettinkje.

In de vroege nederzetting maakten de mensen alles zelf. Ze jaagden en visten, deden wat aan landbouw en haalden brandhout en bouw materiaal uit het bos, en ze maakten wat simpele kleren.

Kenmerkend voor steden is de verdeling van beroepen. Niet iedereen bakte zijn eigen brood, maar de bakker bakte voor velen en de brouwer maakte de hele dag bier, zodat de bakker bij zijn brood kon blijven en de kleermaker bij zijn kleren. Als de mensen klaar waren met hun werk maakten ze een wandelingetje om eens te kijken hoe het de andere stedelingen verging: even gluren bij de burens, een praatje over de onderdeur. Wat ze precies zeiden zal altijd een geheim blijven, maar ze zullen trots geweest

zijn op hun stad. We weten uit oude archieven dat ook in lang vervlogen tijden het stadsbestuur af en toe een subsidie gaf aan iemand die zijn huis extra mooi maakte.

Stichting Stadsherstel heeft vijftientig jaar gewerkt aan het repareren, bewoonbaar houden van de huizen van onze voorouders. En nog altijd is er een overheid die bereid is een subsidie te geven voor het mooi maken van een gerestaureerd pand. Stadsherstel werkt daarbij net als onze voorouders: zuinig met bouw materiaal. Alles wat nog bruikbaar is wordt bewaard en zo nodig gerepareerd. Zo krijg je huizen met een houtskelet uit de vijftiende eeuw, een achtergevel uit de zestiende eeuw, een voorgevel uit de achttiende eeuw en dan binnen een centrale verwarming van einde twintigste eeuw.

Na vijftientig jaar is Stadsherstel voor vandaag even klaar met zijn werk. We gaan een wandelingetje maken door de stad. Even gluren bij de burens en trots zijn op wat de stedelingen doen met hun stad. Morgen gaan we weer aan het werk, want een stad die leeft, slijt en moet hersteld worden.

De wandeling langs de door Stadsherstel gerestaureerde huizen begint bij het station. Het station ligt op een historisch logische plaats. De spoorwegen zijn in de

tweede helft van de vorige eeuw aangelegd toen de omwalling van steden uit militair oogpunt overbodig werd. Men legde dan de rails net buiten de wallen en het station op een plek die goed zou aansluiten op het stratenplan na de afbraak van de wallen. Dit patroon vindt men in veel oude steden, ook buiten Nederland. De wallen om Bergen op Zoom vormden een uitgebreid geheel. De vestingwerken van Coehoorn besloegen een groter oppervlak dan de stad zelf.

In het begin liep men dan nog van het station over de kronkelweg door de oude verdedigingswerken, wat nu de Oude Stationsstraat is. Toen eenmaal de wallen waren gesloopt maakte men een deftige brede straat van het station naar de stad. Nog steeds is goed te zien dat hier statige panden gezet zijn die tegelijk gebouwd zijn. Op de plaats van de omwalling kwamen ringwegen, breed van opzet met nogal wat openbare gebouwen. Ook dat patroon is algemeen voor oude steden. Zie de singels in Breda, maar ook de Boulevard Péripherique in Parijs of de Ring in Wenen.

Richting centrum zien we voorbij Vroom & Dreesmann de straat opeens smal worden. Daar zijn we in de oude stad, in dat laatste stukje brede straat heeft de stadsmuur gestaan. De Wouwsestraat is bar oud. De nederzetting is langs deze weg ontstaan op de kruising met een weg Noord-Zuid die over de markt liep.

De Grote Engelse Caerde en De Kleine Engelse Caerde

Blauwehandstraat 31 en 29

Om het eerste Stadsherstelpand te bereiken gaan we rechtsaf de Blauwehandstraat in. De naam herinnert aan de ververs die hier ooit hun werk deden. Zij kregen van de meekrap blauwe handen. Ook de huizen die hier door Stadsherstel zijn gerestaureerd, dragen namen die aan die oude textielnijverheid herinneren.

De Grote Engelse Caerde is met zijn hoge trapgevel een indrukwekkend pand. Het buurhuis is wat bescheidener, zoals past bij de naam. Bergenaren met een goed geheugen weten nog wel van de bouwval zonder dak die jarenlang de hoek van de straat ontsierde. Met behulp van allerlei sporen is toch een idee te krijgen van hoe het huis er ooit uitgezien heeft. Een heel bijzondere hulp is de maquette van Bergen op Zoom die in Parijs op de zolder van de Dôme des Invalides staat. Voor militaire doeleinden had het Franse leger maquettes van belangrijke vestingsteden, die van Bergen op Zoom is verrassend nauwkeurig. En daar staat onze Grote Engelse Caerde, met een trapgevel. De toevoeging Engels moeten we zoeken in de Engelsestraat hier om de hoek. Zo rond 1500 hadden de Engelse kooplieden die de jaarmarkten in Bergen op Zoom bezochten, in deze straat een groot pand met een groot erf. Het stadsbestuur verplichtte de bewoners van de straat tijdens de jaarmarkt een ruimte aan de straat aan de Engelse kooplui te verhuren.

De Engelse Caerde met zijn lange zijgevel zal vast ook Engelsen in huis gehad hebben. De Kleine Engelse Caerde wordt al in 1399 vermeld, het huis wordt dan De Scheerdis genoemd. Dat bouwwerk is samen met de Grote Caerde in 1444 totaal verbrand. Wat we nu zien is dus van na die tijd, hoogstens zal er nog ergens wat fundament gebruikt zijn. Van de herbouw zo rond 1450 zijn wel nog zaken over zoals de scheidingsmuur en wat stukken balk.

In de Scheerdis heeft Jan Hendrikxs gewoond; hij kocht het huis in 1504. Hij was droogscheerder van beroep. Droogscheren was een bepaalde afwerking van lakense stof; daarvoor legde je de stof op een tafel: de scheerdis. De kelders waar deze Jan in liep, de zijmuren waar hij naar keek, waar hij misschien zijn geschoren laken aan ophing, zijn nu nog aanwezig.

*De Kleine Engelse Caerde (links)
en De Grote Engelse Caerde*

De Blauwe Cuijpe en De Pauw

Blauwehandstraat 35 en 37

Een stukje verder vinden we op nummer 35 en 37 De Blauwe Cuijpe en De Pauw. In een akte van 1441 wordt hier al een huis vermeld. In 1493 wordt het gekocht door Jan Both Henrixzoon. Uit allerlei bepalingen over afvoergoten in de akte valt op te maken dat Jan zijn bezit wilde uitbreiden en verbouwen. Maar hij heeft een achtergevel laten staan, en die staat er vanaf ongeveer 1400. Van de bouwactiviteiten van Jan zijn de kelders en de zijmuren en een eiken moeren kinderbalklaag aanwezig. In die dagen grensde het pand aan de open Grebbe. In een akte van 1518 wordt het recht van overkluizing van de Grebbe aan een Hendrik de Grave gegeven, maar hij moet de stenen trap naar de Grebbe in stand houden. Het was toen zeker nog een belangrijk punt om water te scheppen.

In die dagen heette het huis nog niet De Blauwe Cuijpe, maar De Verwketel. Dat is een andere naam voor hetzelfde ding, de grote pot waarin je textiel verft. De Pauw is waarschijnlijk eerst een deel van De Cuijpe of De Verwketel geweest, maar in 1613 wordt het als een zelfstandig huis genoemd. In een akte van 1728 wordt De Pauw genoemd als verwerij. De bereikbaarheid van de Grebbe, de openbare *Verwersput* die hier lag, een welput in de kelder van De Cuijpe, allemaal watervoorzieningen die hard nodig waren voor de verver.

Wat je nu als twintigste eeuwse zoekt dat is die Grebbe. Ooit als een scheepvaartkanaaltje door de stad gegraven voor turfaanvoer en voor watervoorziening. De Heer van Bergen was de eerste die de Grebbe overkuisde, toen na 1485 het Markiezenhof werd uitgebreid, en daarna deed iedereen dat. Het vreemde is dat men dat deed in een tijd dat er nog genoeg vrije ruimte was binnen de muren. Ze hebben het wel kundig gedaan, want er staan hele huizen overheen. Het is een watertje dat nu in het verborgene onder Bergse huizen en straten stroomt.

We wandelen verder de hoek om door de Geweldigestraat. Hier heeft Stadsherstel een paar nieuwe huizen gebouwd in een aangepaste vorm. Wat hier stond was historisch en bouwkundig niet waardevol en wel zeer bouwvallig. Hier was ooit een bruggetje over de Grebbe voor de Engelsen die zo vanaf hun erf aan de Engelsestraat vlug naar de Huidenmarkt konden, het Catharinaplein van vandaag. Wij volgen het pad van de Engelse kooplieden.

De Grote & Kleine Kinderwieg en 's-Hertogenbosch

Catharinaplein 20, 21 en 22

In de oudste berichten wordt het Catharinaplein de Huidenmarkt genoemd. Het werd al in de veertiende eeuw als markt gebruikt. Toen lag het plein buiten de stad, wel slim met een stinkende handelswaar als huiden. Later, eind vijftiende eeuw, is het vismarkt geworden. Veel Bergenaren spreken nog van de Vischmarkt. Het plein loopt van uit de stad schuin omhoog, op het hoogste punt van de oostwand staan drie huizen die al vlak na 1500 genoemd worden als eigendom van het nonnenklooster Emmaus. Ze zijn nu weer eigendom van het nonnenklooster van de Franciscanessen dat het bejaardenhuis ernaast beheert.

In 1515 kocht Hendrick Gieleszoon hier een huis. Die man verdiende zijn geld met het maken van wiegen. Het huis is later in tweeën gedeeld. Daar komt de naam Grote Kinderwieg en Kleine Kinderwieg vandaan. Het huis ernaast, 's-Hertogenbosch, was ooit bezit van Jan Claus van den Bossche. Hij kocht het in 1521. Gezien zijn naam zou je zeggen, dat hij uit den Bosch kwam. Er woonden in Bergen toen veel lieden van buiten de stad in verband met de jaarmarkten.

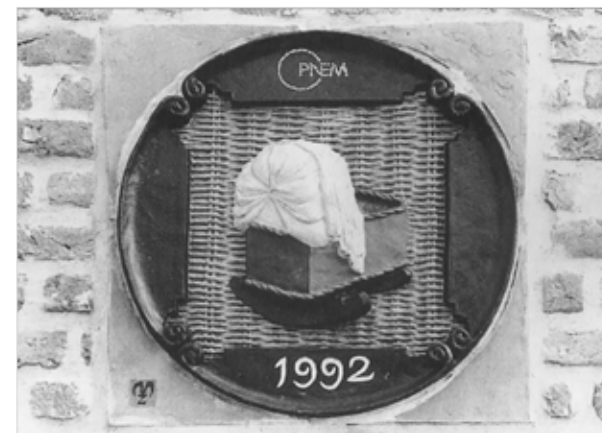
De Grote Kinderwieg is in de zeventiende eeuw herbouwd. De gevel is versierd en versterkt met

A9

natuursteen. Dat werd in die tijd over binnenwater in kleine scheepjes aan gevoerd, veel duurder dan de hier gemaakte baksteen. De gevelsteen (gemaakt door M.C.M. Zipp) is geplaatst bij de restauratie, hij verwijst naar Hendrick Gieleszoon en naar een belangrijke sponsor. Achter de zeventiende-eeuwse gevel zijn oude geheimen verborgen, zoals de kelders en een eiken balklaag uit de oorspronkelijke bouw. In diezelfde kelder waar nu misschien een blikje appelmoes van de huidige bewoners staat, bewaarde Hendrick Gieleszoon zijn voorraad uien en bonen en het ingezouten spek.

Gevelsteen van De Grote Kinderwieg

*v.l.n.r.
De Grote Kinderwieg, De Kleine Kinderwieg, 's-Hertogenbosch*

Het Hof van Gelder

Catharinaplein 13

Op de hoek van de Hofstraat en de Vischmarkt staat een indrukwekkend groot pand: Het Hof van Gelder. Het wordt al kort na 1500 genoemd wanneer een zekere Cornelis Michelszoon het koopt. De vroegere Huidenmarkt begint kennelijk in een wat betere reuk te staan. Misschien komt dat door de uitbreiding van het Markiezenhof omstreeks 1500. Je was toen, als bewoner van deze kant van de markt, achterbuurman van de Markies. De arme Cornelis heeft niet lang plezier gehad van zijn huis. Een paar jaar later wordt Katleen Petersdochter als zijn weduwe genoemd. Het huis bestaat dan uit een voorhuis en een achterhuis, net als nu. Er hoort ook een erf en een hof bij aan de overkant van de Hofstraat. Daar was het toen dus nog niet bebouwd.

In akten vind je soms vreemde dingen. Op 28 januari 1515 verklaart Evert Spangenberch dat hij voor de aankoop van het huis geld heeft geleend van Antheunis Snoeys uit Antwerpen. Op 16 mei 1520 stelt hij het huis als onderpand voor een schuld aan Jeronimus Moye uit Brugge. Het is verbazingwekkend te zien hoe in een tijd dat de menselijke voeten het belangrijkste vervoermiddel waren, er toch zoveel contacten ver buiten de deur waren.

In 1647 wordt het huis weer eens verkocht. Dan maken drie coetsen deel uit van de verkoop. Coetsen zijn ledikanten of bedden. Vaak wel hele bouwsels met gordijnen en een dak erboven. De verkoper zal wel geen zin gehad hebben die grote dingen te verhuizen.

De coetsen staan er niet meer, want in 1658 is het huis in brand gevlogen. Engel Willemszoon Cogeel is

A8
A9

dan de eigenaar. Hij laat de boel toch maar weer opbouwen. De buitenmuren zijn nog van voor de brand, en binnen vind je nog balklagen die geblakerd zijn, maar niet zo erg dat ze niet meer gebruikt konden worden. Om uit de financiële ellende te raken krijgt Engel van de markiezin 'octroij tot het stellen van een grutmolen'. Er is tot 1890 een grutterij in het huis geweest. Daarna is het pand langzaam in verval geraakt. Nu heeft Stadsherstel vijf woningen in Het Hof van Gelder gemaakt. Er zijn nog wel grutterswaren, maar dan gewoon in de keukenkast.

De Violette, De Kaerskorf, De Morissendans en De Croone

Hofstraat 31, 29, 27, 23

Tegenover Het Hof van Gelder, aan de andere kant van de Hofstraat staan vier door Stadsherstel gerestaureerde huizen. De Violette, De Kaerskorf, De Morissendans en De Croone.

Het is voor een instelling als Stadsherstel een buitenkansje wanneer er drie panden naast elkaar tegelijk aangepakt kunnen worden. Er wordt dan een flink stuk gevelwand ineens verfraaid. Hier had men het voordeel dat de drie panden in gebruik waren als pakhuis/werkplaats van een bedrijf.

Met de schaalvergroting van bedrijven en het bijbehorende verkeer wordt de ligging in een oude binnenstad steeds minder interessant, dat geeft weer een kans voor Stadsherstel om wat leuks te doen. De huizen zijn wat jonger dan de panden die we al bekeken hebben. Het Hof van Gelder had hier een tuin en er lag ook een boomgaard die bij het Markiezenhof hoorde. Binnen de stadsmuur lag oorspronkelijk nog heel wat agrarische grond die mee en mee is volgebouwd.

De Violette zoals we die nu zien, heeft een achttiende-eeuwse gevel. Maar binnen in het achterhuis ligt nog zoldering met zeventiende-eeuwse moer- en kinderbalken.

In het voorhuis ligt een achttiende-eeuwse balklaag, uit de tijd van de voorgevel, maar onder die balken zitten laatgotische sleutelstukken, en in de kap zit veel zestiende-eeuws houtwerk. Kortom, zoals het hoort is dit huis een geschiedenisboek, en niet een enkele bladzijde uit een geschiedenisboek. Bij de restauratie zijn al die oude dingen zorgvuldig intact gelaten.

De Kaerskorf is niet ouder dan zeventiende eeuws. Dat is dus maar een jonkie. Uit die tijd dateert nog een zijmuur, moerbalken en de gewelfde kelder. Tot eind vorige eeuw had het huis geen verdieping. Toen die verdieping er opgezet is, heeft men meteen de voorgevel gepleisterd naar de mode van die tijd.

De Morissendans is een huis uit de eerste helft van de vorige eeuw. Voordien stond er ook een bouwwerk, maar daarvan is in het huis van nu, niets meer terug te vinden. Oorspronkelijk is het een hovenierswoning geweest. Rechts van de voordeur zit een raam en nog een deur en daarboven een groot stuk blinde muur. Voor restauratie zat hier een garagedeur, daar zal vroeger een wagenpoort geweest zijn voor de kar van de hovenier. Je vraagt je bij dit huis af waar die olijke naam vandaan komt. Mogelijk komt de naam van het Engelse Morris dances, een folkloristisch evenement dat ook bekend is als Mummers' plays,

A8

een maskerfeest ter ere van de Keltische god Daghdá. De naamgeving zou dus terug kunnen gaan op een Engelse bewoner, dat is niet zo gek hier aan een belangrijk marktplein.

De Croone staat iets verder op nummer 23. Een zeventiende-eeuws pand met een lief achttiende-eeuws winkelpuikje. De kelder en de balklaag van moer- en kinderbalken zijn nog oorspronkelijk zeventiende-eeuws. Het pand De Croone zat vol met een kostbare verzameling etnografische curiosa. Dat vormde één van de vreemde problemen waar Stadsherstel in de loop van zijn bestaan mee te maken

kreeg: n.l. wachten tot voor die zeer uitgebreide verzameling een passend onderdak was gevonden. Lang geleden stonden hier een paar zogenaamde Godskamers Dat waren kleine eenkamerwoningjes die door een rijkard voor de armen gebouwd werden. In dit geval was de rijkard de Markies zelf.

We vervolgen onze wandeling en gaan over de binnenplaatsen van het Markiezenhof. Dit laatgotische stadspaleis is een juweel zonder weerga. De manier waarop het gerestaureerd is doet ieder die iets met restauratie of monumenten te maken heeft het water in

de mond lopen. We zullen onze wandeling maar voortzetten naar de eenvoudige monumenten van Stadsherstel, over de grote binnenplaats en dan linksaf naar de Lievevrouwestraat. Kenners menen dat deze straat de mooiste van Nederland is. Andere lieden, die ook beweren kenner te zijn, zeggen het iets voorzichtiger: één van de tien mooiste straten van Nederland. Wie er gelijk heeft is niet te zeggen, maar het is wel een zeer fraaie straat. Voor een middeleeuwse straat is hij ook opvallend breed. Het was voor Stadsherstel een voorrecht in deze straat enkele panden te kunnen restaureren.

De Oyevaer en De Tassche

Lievevrouwestraat 19 en 21

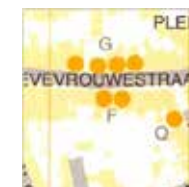
De Oyevaer en De Tassche worden genoemd in een transportakte van 1412, maar toen moeten ze er al een tijdje bestaan hebben. In 1412 heten ze De Grote Oyevaer en De Cleyne Oyevaer, ze zijn dan van één eigenaar. Die oude akten vertellen niet alles wat wij willen weten, bijvoorbeeld waarom die twee huizen samen gebouwd zijn? Misschien heeft een welgesteld koopman in deze belangrijke straat naar de haven, naast het grote huis voor zichzelf, een kleiner huis gezet voor zijn oude vader en moeder, maar het kan ook best wat anders geweest zijn. Binnen zitten er nog balken uit die tijd en daar kan je aan zien dat het vroeger een huis was met een *overkragende* verdieping, zo een die een stukje oversteekt. In 1629 kreeg de toenmalige eigenaar subsidie omdat hij de houten voorgevel liet vervangen door een sierlijke gevel van baksteen met speklagen en ornamenten. Toen is er ook een verdieping op gezet en een nieuwe kap. De Tassche is ook met een verdieping verhoogd in de zeventiende eeuw.

Alle huizen in deze straat hebben meegedaan aan de jaarmarktdrukke. Zo rond 1500 was wel het hoogtepunt van die markten. In 1482 bijvoorbeeld, verklaren Cornelis Malle en Anthoenis Kiels dat ze uit De Oyevaer een pak laken hebben meegenomen. Dat was daar in bewaring was gegeven door Nicolause Bertram, een Catalaan die in Brugge woonde.

Ergens anders vind je, dat de eigenaar van De Oyevaer, geld schuldig is aan een man uit Antwerpen voor een aan hem geleverde lading Engels bier. Die gemeenschappelijke markt van de E.G. is in wezen niets nieuws.

Waar kijken we nu naar? De voorgevel van De Oyevaer is van het einde van de achttiende eeuw, zo rond de Franse Revolutie. Die gesubsidieerde sierlijke gevel uit 1629 heeft het niet volgehouden. De voorgevel van De Tassche is uit de zeventiende eeuw, het pleisterwerk is van de vorige eeuw. Achter die voorgevel zitten stukken die al zes eeuwen lang aan Bergenaren beschutting hebben geboden.

C7

De Groene Tente, Het Prieel van Rosen, De Donderbusse en Het Groene Schildt

Lievevrouwestrat 22, 24, 26 en 28

Aan de overkant van de straat staan vier panden van Stadsherstel naast elkaar: De Groene Tente, Het Prieel van Rosen, De Donderbusse en Het Groene Schildt.

De eerste drie huizen waren samen één winkel en daardoor konden ze samen gerestaureerd worden. Op de begane grond was voor de winkel wel wat verbouwd maar daarboven en daar beneden was de zaak goed onderhouden. Er stonden hier al huizen vóór de stadsbrand van 1398, maar die zullen wel helemaal van hout geweest zijn, met een dak van riet of stro. Van zulke bouwsels vind je na een stadsbrand niets terug. Van de huizen die na die brand herbouwd zijn, is wel nog een en ander over, de kelders, balklagen en dakspanten.

Het Morganstraatje was vóór 1511 een doorgang naar het achtererf van de huizen. In 1511 koopt de stad de doorgang aan om er een straat van te maken. Het wordt dan genoemd: *de poorte daer men gaet ter stoven toe*. Een stove is een badhuis en, pikante bijzonderheid, de badhuizen uit die tijd waren ook de plaatsen waar men dames van lichte zeden ontmoette. De achtererven, en waarschijnlijk ook de stove grensden aan de Grebbe. In 1538 is er nog een geschil tussen De Donderbusse en De Groene Tente over het openhouden van trappen naar de Grebbe. Die is dan dus nog niet overkluisd.

Het Groene Schildt (de laatste voltooide restauratie) en het 'Morganpoortje'

v.l.n.r. De Donderbusse, Het Prieel van Rosen en De Groene Tente

Daar is hij weer die geheimzinnige Grebbe, in het duister onder de huizen aan de Moeregrebstraat. In 1538 was hij open en men wilde er bij kunnen komen, misschien om de was te doen, wie weet. De geschiedenis van deze huizen is ook weer bijeen te sprokkelen in allerlei akten en contracten die niet alleen de verkoop van de huizen zelf betreffen maar ook de koopmansactiviteiten van de bewoners. Zo werd bijvoorbeeld in 1420 het achtererf van de Donderbusse verkocht aan Het Prieel van Rosen. Dan heeft Het Prieel het erf, het achterhuis en de doorgang in het Morganstraatje. Maar wat raar is: de kelder onder het achterhuis blijft van De Donderbusse. En dat schijnt zo gebleven te zijn tot in deze eeuw.

Ook hier vind je ook weer aanwijzingen voor het internationale karakter van de stad aan het einde van de middeleeuwen. Zo had rond 1511 de Antwerpenaar Franchois Almaras een erfrente op Het Prieel. Dat is niet zo bijzonder, maar wel dat hij de zoon was van een Bergse juffrouw Franchyne Swayers en een Spaanse koopman uit Segovia: Alvara Almaras. Verder doet die achternaam van Franchyne nogal Engels aan.

Zoals Het Prieel zijn erf uitbreidde achter De Donderbusse, zo heeft De Groene Tente zijn erf uitgebreid achter Het Prieel van Rosen, maar dan aan de overkant van de Grebbe. Dat moet in de Moeregrebstraat geweest zijn. Als in 1737 De Groene Tente verkocht wordt aan Johannes Biesman, meesterchirurgijn, dan blijkt de achterkamer behangen te zijn met goudleer. Dat is toch wel stijlvol kamperen in die tent.

Het Groene Schildt staat aan de andere kant van het Morganstraatje. Vroeger heeft dit het Groene Schildtstraatje geheten. Dat Groene Schildt zelf is een uitzonderlijk groot pand. Zelfs als je bedenkt dat dit een koopmanswoning is geweest met bedrijfsruimte, dan nog vraag je je af hoe ze dat hele gebouw gevuld hebben. Het is niet bekend wie er naast de hoofdbewoner-eigenaar nog meer in zaten als inwonende familie en inwonend personeel. Van een van de vele bewoners van het pand kunnen we nog een 'burenpraatje' vertellen. In 1528 woonde hier Anthonis de Thalys. Hij ging in dat jaar trouwen met Anna Hendricksdochter, maar hij zat waarschijnlijk wat krap

bij kas. Hij heeft toen geld geleend van Frans Colibrant en van Mayken Michielsdochter om de kosten van zijn huwelijk te betalen. Als onderpand geeft hij een heleboel huisraad, kleding en een voorraad wijn uit de kelder. Waarschijnlijk was hij wijnhandelaar.

*De Donderbussch,
Het Prieel van Rosen en
De Groene Tente*

Bij de restauratie is Het Groene Schildt verdeeld in drie appartementen. Overal in het huis zitten fragmenten uit de verschillende perioden van bouw, verbouw, verbetering, en modernisering. Want moderniseren deden onze voorvaders net zo graag als wij.

Het poortje aan het begin van de Morganstraat is door Stadsherstel neergezet bij gelegenheid van het vijftigste pand dat gereedkwam. Het is mogelijk gemaakt door royale gebaren van aannemers en andere zakelijke relaties. Het poortje is opgebouwd uit echt

oud materiaal, maar de eerlijkheid gebiedt ons te zeggen dat het niet het poortje is *daer men ter stoven toe ging*.

Het Prieel van Rosen

Het Groene Schildt

Het Groene Schildt

In de Draeck en De Scherminckel

Lievevrouwestraat 43 en 45

B6
C6

In de Draeck en De Scherminckel zijn omstreeks 1508 tezamen gebouwd door de bestuurders van de Onze Lieve Vrouwekapel die naast De Scherminckel stond. Voordien zal er ook wel wat gestaan hebben, maar daar is in de huidige bouw niets van terug te vinden. In het binnenwerk van beide huizen zit nog heel veel uit 1508. Niet alleen de plattegrond maar echt bouw materiaal dat al die tijd gewoon op zijn plaats is blijven zitten. In de Draeck heeft nu een voorgevel die in 1840 geplaatst is. Toen is het huis ook zeven meter langer gemaakt. De voorgevel van De Scherminckel is van 1669, toen Laureijs Caluaert zijn huis wilde verfraaien. Hij heeft bijvoorbeeld die leuke boogjes boven de vensters op de verdieping laten maken. De winkelpui is van 1885, evenals veel van het interieur achter deze pui. Het is wel bijzonder, dat een winkelinterieur het zolang uithoudt zonder ingrijpende modernisering.

De Lieve Vrouwekapel, waar de huizen ooit bij hoorden, is al in 1629 gesloopt. Alleen de naam leeft nog voort in de straatnaam en de naam Lieve Vrouwepoort. Maar in het geheim, onzichtbaar voor de argeloze voorbijganger, leeft er toch nog een stukje Lieve Vrouwekapel voort. De zijgevel van De Scherminckel is eigenlijk de oude zijmuur van de kapel. Boven in De Scherminckel zit nog een venster

waardoor je in de kapel kon kijken. Misschien dat dit voor de bewoner van De Scherminckel was, om vanuit zijn kamer, de diensten in de kapel te kunnen volgen. Dat soort vrome vensters komen meer voor in oude huizen die tegen een kerk aan staan, vooral als er kerkdienaren woonden.

Zoals veel oude huizen met mooie oude namen heeft ook De Scherminckel niet altijd zo geheten. Zo omstreeks 1600 heet het huis De Rode Roos, een naam vol poëzie die past bij een bruidsschat. Er zit dan ook een verhaal van bruidsschatten aan dit huis. Op 20 oktober 1733 trouwt de eigenaresse Jacomina Verbart, weduwe van Johannes van Hees met een onbekende en onbemiddelde jongeman uit Duitsland: Gerardus Pesch. Jacomina is dan al oma. Gerardus moet de kunst van versieren wel verstaan hebben. Wanneer niet lang nadien Jacomina overlijdt, hertrouwt hij weer met een rijke dame, Elisabeth Ketgens. De familie Pesch dreef een tabakshandel in De Rode Roos. Tabakswinkel en bruidsschatten hebben niet geholpen. De snel verworven rijkdom is ook weer snel verdwenen. In 1764 wordt het pand met inhoud verkocht.

In De Draeck (links) en De Scherminckel

Een jaar daarvoor was De Draeck, die ook bij het bezit van Pesch hoorde, al verkocht. Bij die verkoop is een lijst gemaakt van wat er in het huis aanwezig was. Je kunt dan, net als bij Het Groene Schilde, bij de mensen in de kasten kijken. Een beetje onbeleefd, maar wel aantrekkelijk. Het is hier niet de plaats om die hele inventaris op te sommen, maar opvallend is dat er maar liefst 23 schilderijen aanwezig zijn. Een beetje triest, teken van vergane glorie, is de mededeling dat in een aantal kamers 'eenig geschonde porceleijn' aanwezig is.

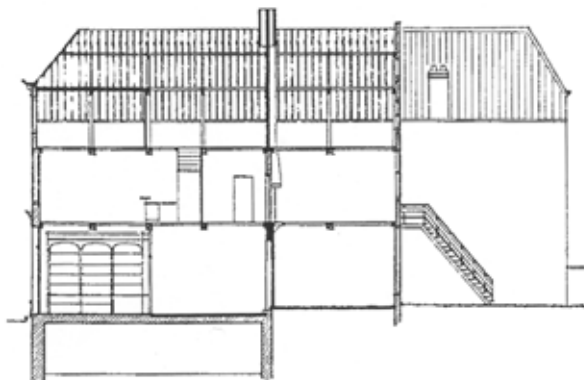
In De Draeck

Er wordt geen melding gemaakt van ongeschonden porselein. Dan krijg je na zoveel jaar nog medelijden met de zieligaards.

Voor we verder wandelen moeten we nog even kijken naar de buurman aan de andere kant van de Londonstraat. Het pand is niet door Stadsherstel gerestaureerd, maar het heeft zo een feestelijk versierde zeventiende-eeuwse gevel, dat het niet ongenoemd mag blijven. Oorspronkelijk was de gevel nog hoger,

De Scherminckel

een puntgevel, met nog meer krullen. Te oordelen naar de gevelsteen moet er een brouwer in gewoond hebben. Vast een man met een vrolijke dronk.

De Scherminckel

Achter de Eycke

De Lieve Vrouwestraat of Gevangenpoort is omstreeks 1350 gebouwd. Een strenge scheiding tussen binnen en buiten de stad. Toen in 1508 het havengebied ommuurd werd, was de stadspoort overbodig. Toen is hij een tijd als gevangenis gebruikt.

Langs de plaats van de oude stadsmuur komen we weer in de Moeregrebstraat. Op nummer 43-45 staat Achter de Eijcke. Dit huis hoort oorspronkelijk bij De Eijcke, Lieve Vrouwestraat 54. Hier zie je weer hetzelfde als eerder bij Het Prieel van Rosen en zijn burens: huizen met erven tot over de Grebbe heen. En dan bouwt men op het achtererf een bijgebouw, een pakhuis of een stal. In 1750 stond op de hoek een stal. Wat later wordt naast de stal een bijgebouw van De Eijcke genoemd met de naam Achter de Eijcke. Het huis dat we nu zien dateert van ongeveer 1800. Er is niet veel aan veranderd, het is alleen wat hoger gemaakt. Ergens onder de grond loopt wéér de Grebbe.

We gaan door de poort de oude stad uit. In het plafond van de poort zie je een spleet, waardoor vroeger een valhek naar beneden kon zakken. We komen nu in de Rijkebuurtstraat. Een naam die doet denken aan welgestelde zelfverzekerde burgers. Toch heeft de straat niet altijd zogenoemd.

Op oude kaarten staat ook de naam Voorstraat. Langs heel de kust van Nederland vind je Voorstraten als hoofdstraat naar de haven. Soms loopt evenwijdig aan de Voorstraat een straat die Achterom heet. Oudere Bergenaren gebruiken soms nog wel de naam Achterom voor de Moeregrebstraat. De haven ligt inderdaad aan het einde van de Voorstraat-Rijkebuurtstraat, hij is nu gedempt. Gelukkig is de havenkom wél herkenbaar in het plaveisel. We gaan rechtsaf richting Dubbelstraat, langs het Spuihuis. Hier kwam vroeger de Grebbe in de haven uit, maar weer blijft hij onzichtbaar. De Dubbelstraat ligt hoog,

Moeregrebstraat 43 en 45

B6

vanuit de haven gezien. Het is geen dijk, maar een natuurlijk hoogteverschil dat in de loop der eeuwen eerder kleiner dan groter geworden is.

De Zeven Magere Jaren

Dubbelstraat 25 t/m 37

B3
B4

In de Dubbelstraat vinden we op de nummers 25 tot en met 37 De Zeven Magere Jaren. Een naam ontleend aan de bijbel, uit het verhaal van Josef die dromen van de farao uitlegde. Het bijzondere is dat het huizen waren voor de gewone werkende mens, de ploeteraar die net het hoofd boven water kon houden. De woningen van de armen waren klein, minder degelijk, kortom, niet de moeite waard om te bewaren. Hier staan, door een gelukkig toeval, zeven huisjes, ontsnapt aan sloop en vernieuwing, zomaar vergeten af te breken.

In het huis op nummer 23 woonde van 1718 tot 1744 de pottenbakker Hendrick de Pauw. Na zijn dood in 1744 wordt zijn huis verkocht en dan staan er volgens de koopakte op het achtererf 'vijff nieuwe gemaakte huisjes'. Kort nadien zijn er nog twee bijgebouwd. Bij de restauratie heeft men de indeling binnen aangepast aan de huidige wensen voor eenpersoonshuishoudens. De buitenkant ziet er vrijwel net zo uit als in de dagen van Hendrick de Pauw. Je moet toch wel even slikken wanneer je bedenkt dat in dit soort huisjes hele gezinnen woonden. En dan woonden hier mensen die kennelijk een baan hadden op de pottenbakkerij. Mensen die van liefdadigheid of bedelarij moesten leven, waren nog krapper behuist.

Bij deze huisjes hoort een gek verhaal uit de keuken van Stadsherstel. Toen de pandjes voor restauratie werden aangekocht was er van één huisje geen eigenaar te vinden. Na lang zoeken in archieven en kadaster vond men een persoon die eigenaar zou moeten zijn. Deze eigenaar weigerde echter elke medewerking, hij wilde er niets mee te maken hebben. De voorzitter is met een bedrag van honderd gulden contant de man gaan opzoeken. Hij heeft hem zover kunnen brengen, dat hij wilde tekenen voor overdracht als Stadsherstel garandeerde dat hij er nooit last mee zou krijgen.

'... zomaar vergeten af te breken.'

Achteraf bleek dat de man toch niet de eigenaar was. Het heeft een jaar geduurd voor er iemand gevonden was die, tot zijn eigen verbazing, rechtens de koopakte kon ondertekenen. Het loont de moeite om thuis nog eens wat papieren na te kijken, misschien levert het een vergeten huis op.

De Keijser en De Keijserin

Dubbelstraat 28 en 30

B4

Wat verder op Dubbelstraat 28 en 30 vinden we De Keijser en De Keijserin. Het zijstraatje heeft ooit Keijserstraat geheten. Hoe groot de verering voor gekroonde hoofden was in deze straat is niet te achterhalen. Op zeker ogenblik stonden er drie huizen met de naam Keizer. De twee huizen horen echt bij elkaar, niet alleen door hun naam. Vooral in de scheidingsmuur zijn nog wat sporen van vroeger te vinden die wijzen op wat wij nu twee-onder-een-kap noemen. Waarschijnlijk heeft hier een zestiende-eeuws dubbel huis gestaan waarvan de begane grond stenen muren had. Daarboven een zadeldak evenwijdig aan de straat. Op de zolder liep de stenen scheidingsmuur niet door. Het was een open zolder, of er heeft een houten wand tussen beide zolderdelen gezeten.

De naam en de sporen in de tussenmuur zijn heel wat ouder dan de rest van de huizen. De Keijserin dateert in haar huidige vorm van 1887. Bij de verbouwing die toen uitgevoerd is, is er een verdieping opgezet. Alles wat in de weg zat is afgezaagd, maar gelukkig voor ons, had men geen last van balkenwerk dat in de tussenmuur zat.

De Keijser heeft zijn huidige vorm gekregen in 1904. Toen is er zo ingrijpend verbouwd dat je wel van herbouw moet spreken. Toch blijft ook bij zulke

sterk verbouwde huizen de plattegrond herinneren aan vroeger. Vaak zit er onder een huis een kelder die nog van de voorganger is. De Keijserin is op deze regel een duidelijke uitzondering: de kelder is het jongste deel van het huis, die stamt uit 1906.

*De Keijser (rechts)
en de Keijserin*

Het Cleyne Seepaert

Dubbelstraat 82

A3

Op Dubbelstraat 82 staat Het Cleyne Seepaert. Ook hier is de naam ouder dan het huis. De naam hoort oorspronkelijk bij een pottenbakkerij die wat verder stond. In deze buurt, die tot 1508 buiten de muren van de stad lag, waren de pottenbakkers te vinden. Zij waren met hun ovens niet echt welkom in de middeleeuwse stad met zijn houten huizen. Het huis dat hier oorspronkelijk stond zal wel bij die pottenbakkerij gehoord hebben. Van de vroegere bebouwing is niet veel over.

Maar in de scheidingsmuur met nummer 80 zit genoeg om een beeld te vormen van wat er was. Er zitten restanten die wijzen op een houten vakwerk. De openingen tussen het balkengeraamte werden met takken vlechtwerk gevuld, en dat werd weer dichtgesmeerd met leem. Later is dit huis 'versteend', de vulling is toen vervangen door metselwerk. Daar is weer een scheidingsmuur. Die vertellen veel meer dan voorgevels. Het houten huis zal wel van voor 1500 zijn. Het was laag, met een zadeldak evenwijdig aan de straat, net als De Keijser en De Keijserin.

Het thans bestaande huis is in 1880 gebouwd, gelukkig was de bouwer zo zuinig dat hij die scheidingsmuur heeft laten staan. Bij de restauratie zijn die oude sporen met zorg behandeld. Het is altijd leuk om

bij een restauratie oude sporen in het zicht te brengen, maar waar dat niet kan worden ze zo goed mogelijk geconserveerd. Dan vinden de mensen die over een paar honderd jaar aan stadsherstel doen ook weer wat spannends. In het huis is een fraaie kastenwand bewaard gebleven, met paneeldeurtjes en houten knoppen.

We lopen verder de Dubbelstraat uit, slaan linksaf en dan doen we iets wat onze voorvaders niet konden: we lopen naar de andere kant van de haven over de gedempte havenmond.

'... restanten die wijzen op een houten vakwerk.'

Amsterdam en Markschip op den Haag

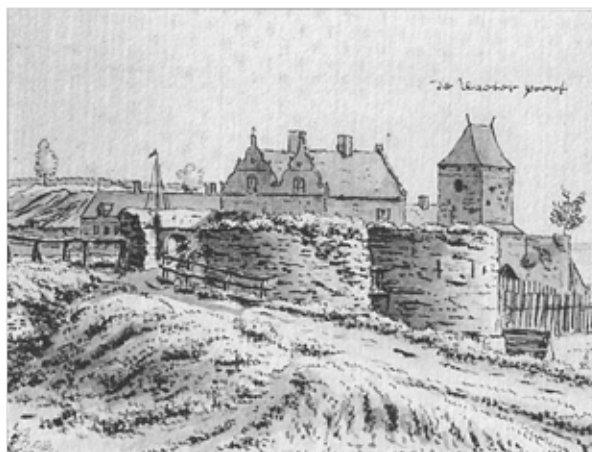
Zuidzijde Haven 129 en 131

Aan de Zuidzijde Haven 129 en 131 staan twee huizen die samen gebouwd zijn, aan het uiterste puntje van de haven. Voorbij deze huizen lagen vroeger de verdedigingswerken met wallen en poorten. Er was een waterpoort waardoor de schepen de stad invoeren en waarmee men ongewenst bezoek hoopte tegen te houden. De huizen zijn gebouwd in 1646, midden in de Gouden Eeuw. Ze werden Amsterdam en het Markschip op den Haag genoemd. Misschien vonden de eerste bewoners dat mooi klinkende namen, maar het is aannemelijk dat ze ook een betekenis hadden. Het stadsbestuur verleende in die tijd vergunningen voor beurtvaartdiensten op allerlei steden. De beurtschipper moest dan keurig op tijd afvaren, anders raakte hij zijn vergunning kwijt. Eigenlijk net als een bus-onderneming vandaag de dag. Misschien was hier de aanlegplaats van de beurtschippers naar den Haag en Amsterdam.

*detail van de tekening van Barnardus Klotz
(Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch)*

geheel rechts: Markschip op den Haag (links) en Amsterdam

De voorgevel van de huizen is in de vorige eeuw gepleisterd, dat was toen modern. Achter dat pleisterwerk zit nog de oorspronkelijke muur van 1646, baksteen met versiering van natuursteen. Bij de restauratie is gekozen voor het herstellen van het pleisterwerk, maar een aantal natuursteenblokken is in het zicht gelaten. Aan de achterkant is de bakstenen gevel uit 1646 nog te zien, met mooie boogjes boven de vensters. Vroeger hadden de huizen elk een eigen dak.

Op een tekening van Barnardus Klotz uit 1671 zijn ze te zien. Achter de verdedigingswerk en staan twee pronte versierde puntgevels met een zadeldak. In 1900 is het huidige schilddak gemaakt met de nok in de andere richting. Binnen is de indeling eigenlijk nauwelijks anders dan in 1646. Ook de meeste moer- en kinderbalken zijn nog oorspronkelijk, allemaal degelijk eikenhout uit de Gouden Eeuw.

De Arendt, de Oyevaer en het Witte Lelieken

Zuidzijde Haven 81, 79 en 77

B2
C2

Als we langs de haven weer in de richting van de stad gaan komen we De Arendt, De Oyevaer en Het Witte Lelieken tegen op Zuidzijde Haven 81, 79 en 77. Dit zijn, net als Amsterdam en Het Markschip op den Haag, huizen uit de Gouden Eeuw. Hier was het domein van de zoutzieders. Zij moesten met hun zoutketen liefst dicht bij de zee zitten, voor de grondstof. En het zoutzieden was, net als pottenbakken, een bezigheid waarbij grote vuren werden gestookt.

Met het uitbreiden van de scheepvaart werd het mogelijk om zout in te voeren uit zuidelijker streken, en de omslachtige wijze van zoutwinning in onze omgeving verdween. Dat zal dan ook wel de oorzaak geweest zijn dat in 1629 Sander van Beusekom een erf van een zoutkeet kon kopen om daar een huis neer te zetten. Sander was geen schipper of koopman, hij was 'werkbaas van de fortificatie'. Hier doet zich weer een van die kleine raadsels voor, waarom zat deze man aan de haven? Misschien was het goedkoop, of misschien zat hij hier dicht bij zijn werk. Hij was in elk geval een welgesteld man, want hij bouwde De Arendt, een groot degelijk huis en kort daarna een huis ernaast, thans nummer 83. Aan de andere kant van De Arendt is tussen 1631 en 1652 De Oyevaer gebouwd. Het was toen een geheel met Het Witte Lelieken, dat er als een soort aanbouw tegenaan stond. In 1788 wordt

het Witte Lelieken als een aparte woning vermeld, maar wel nog als ongedeelde eigendom met De Oyevaer. Zoals veel huizen hebben ook deze ooit een puntgevel gehad. In de achttiende eeuw zijn ze gemoderniseerd met een lijstgevel, een schilddak en pleisterwerk.

Omdat Bergen op Zoom in 1747 door de Fransen zwaar beschoten is, is er juist in die achttiende eeuw zeer veel vernieuwd moeten worden. Binnen in De Arendt en De Oyevaer is er niet zo veel veranderd. De muren en de balklagen zijn er nog net zoals Sander Beusekom ze gezien heeft. De indeling is wat gewijzigd. Zo is in De Arendt in achttiende-eeuwse moderniseringsdrift een gang gemaakt van voor naar achter. Vroeger kwam je door de voordeur meteen in de kamer. Het Witte Lelieken is rond 1880 fors verbouwd en groter gemaakt. Dat is bijvoorbeeld te zien aan de rest van een venster in de scheidingsmuur: dat was ooit de buitenmuur van De Oyevaer. De voorgevel van De Oyevaer was onder het

v.l.n.r.: het Witte Lelieken, de Oyevaer, en de Arendt

pleisterwerk nog heel fraai en gaaf, daarom staat die nu weer in zijn zeventiende-eeuwse bakstenen glorie te pronken.

Voor we verder gaan nog twee kleine bijzonderheden: in de voorgevel van Het Lelieken zit een steen die

De Arendt

aangeeft hoe hoog het water in 1882 stond. Van 1953 is er geen steen, maar ook toen stond het hoog. Dat zal wel de reden zijn dat je bij deze huizen geen grote kelders vindt. In De Arendt staat een fraaie marmeren schouw, afkomstig uit de 'geheime bergplaats' van

De Oyevaer

Stadsherstel. Daar worden waardevolle oude bouwmaterialen bewaard voor 'je weet maar nooit'. En de Arendt was er mee gediend.

De Oyevaer

De Bruyne Hondt

Zuidzijde Haven 57

C3

Verder staat op Zuidzijde Haven 57 De Bruijne Hondt. Er zijn huizen met een langere en meer ingewikkelde geschiedenis dan De Bruijne Hondt, maar voor de Stichting Stadsherstel is dit nog altijd iets apart. Het was het eerste pand dat door Stadsherstel gerestaureerd werd opgeleverd. Zo'n eerstgeborene blijft de spanning en het onzekere avontuur van de begintijd vertegenwoordigen. Ook hier hebben vroeger de *darinckdelvers* gezeten om in hun zoutketen zout te maken. De buurman heet nog Zoutkeet. De naam Bruijne Hondt hoorde vroeger alleen bij de linker (oostelijke) helft van het huis. De rechterhelft, het hoekhuis heette vroeger De Kleine Soutkeet. Van de oorspronkelijke Bruijne Hondt zijn nog de zijmuren en een verdiepingsbalklaag uit het midden van de zeventiende eeuw aanwezig. Eén zijmuur is nu dus tussenmuur midden in het huis. Toen aan het begin van de vorige eeuw de beide huizen werden samengevoegd, is er een nieuwe voorgevel voorgezet en een grootzadeldakevenwijdig aan de straat gemaakt. In 1911 was het huis eigendom van de suikerfabriek *Sucrieries de Breda et Berg op Zoom*. Het was toen een directeurswoning. In die tijd woonden de directeuren nog vlak bij hun fabriek. De baas kon vanuit zijn slaapkamerraam het lossen van de suikerbieten in de gaten houden. Nu worden er geen bieten meer gelost, de directeur is weg en de hele suikerfabriek is weg.

Het huis raakte danig in verval, tot Stadsherstel, met kromme tenen, zich in het avontuur stortte. Het avontuur is goed afgelopen, en we kijken nog steeds met extra liefde naar de eersteling. Achteraf gezien zijn er projecten geweest met veel meer risico dan De Bruijne Hondt, maar met de ervaring groeit het eelt op de ziel, zelfs bij herstellende van de stad.

Voortgaand langs de Zuidzijde Haven komen we weer in de Rijkebuurtstraat, met een fraai uitzicht op de monumentale poort. We gaan er nog eens door de Gevangenpoort heen. Het is per slot van rekening al gek genoeg dat we op deze historische wandeling dwars door de haven zijn gelopen, we kunnen niet ook nog dwars door de stadsmuur lopen. Tussen het huis In de Draeck en het huis London gaan we het Londonstraatje in. Rechts zit de oude gevelsteen met een vervaarlijk blazende draak. Die steen heeft ooit aan de voorgevel gezeten. Bij

een verbouwing is hij niet weggegooid, maar verplaatst. Wat hier opvalt, is het grote verschil in hoogte, net als eerder in de Dubbelstraat.

De Bruyne Hondt was het eerste pand dat door Stadsherstel werd gerenoveerd.

Het Fluwelen Vrouwken

Zuidmolenstraat 25

We komen nu in de Zuidmolenstraat. Ergens aan onze rechterhand heeft die molen gestaan. Zoals veel molens in oude steden stond hij op de wal, lekker hoog in de wind, niet te veel last van de bebouwing. In het jaar 1671 heeft Valentijn Klotz in de buurt van die molen op de wal gezeten en een tekening gemaakt van de Zuidmolenstraat. In die straat staat Het Fluwelen Vrouwken, aan de rechterkant. Door de kromming van de straat, is op de tekening van Valentijn een hele rij huizen aan de rechterkant goed te zien met op de achtergrond de Grote Kerk. Dat uitzicht is in al die tijd niet veranderd. Je kunt alleen niet, zoals Valentijn, van bovenaf kijken, omdat de wal weg is. Op de tekening staat op de hoek een huis: Het Fluwelen Broecxken dicht tegen de wal aan. Dat is de naamgever van het straatje de Fluwelenbroekstraat. Daarnaast staan twee huizen die nu samen Het Fluwelen Vrouwken vormen. Eén huis met een dak evenwijdig aan de straat, zoals alle andere huizen in de straat, en een met een eigenwijs trapgeveltje en een nok haaks op de straat. Het zijn geen grote huizen. Net als alle huizen in de straat hebben ze geen verdieping, gewoon gelijkvloers met een zolder erboven. Wel allemaal met een dakkapel, behalve natuurlijk die ene eigenwijze trapgevel.

In 1764 worden de twee huizen aangekocht door de eigenaar van Het Fluweele Broecxken. Dan worden

ze al De Fluwele Vrouw genoemd. In die akte van 1764 spreekt men over de woningen bij de put. In die tijd zonder waterleiding was dat wel van belang. Toen men omstreeks 1980 in de Fluwelenbroekstraat aan het werk was, werden de resten van een 12 meter diepe put gevonden. Dichtgegooid weliswaar, en ook dichtgebleven, je kunt geen put midden in een straat handhaven, maar toch, het weten dat die put er écht was. Je weet nu waar het fluwelen vrouwke met haar emmertjes heen ging om water te halen. Je weet nu ook waar zij met de buurvrouwen de laatste nieuwtjes uitwisselde.

Het huis heeft een dak en een voorgevel die in het begin van de vorige eeuw vernieuwd zijn. Toen is van de twee woningen een huis met een winkel gemaakt. Oude Bergenaren herinneren zich nog wel dat hier het winkeltje van Vroegop was. Zo een winkeltje waar kennelijk geen sluitingstijden voor golden. De binnenmuren en de achtergevel zijn nog goeddeels zeventiende-eeuws. Jammer dat dat trapgeveltje er niet meer staat. Toch is er nog genoeg moois van vroeger over, zelfs het winkeltje is nog in het interieur opgenomen.

Tegenover het Fluwelen Vrouwken is een poort naar een parkeerterrein: *Achter de Luxor*. Als we daar even op lopen kan je de achterkant zien van

D7

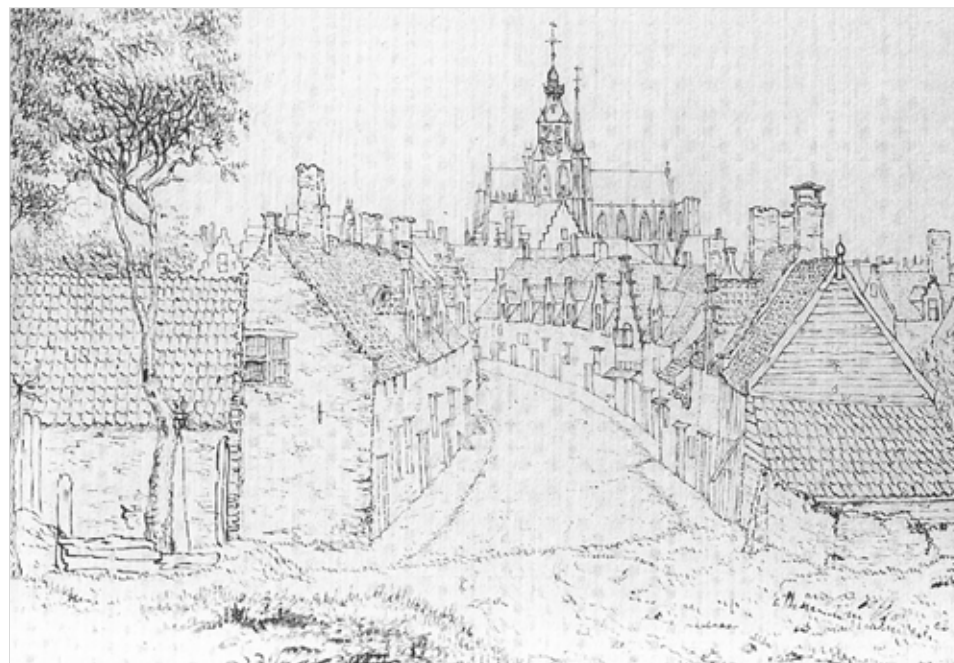

De Oyevaer en De Tassche in de Lievevrouwestraat. Je ziet dan heel goed dat er een voorhuis en een achterhuis is. Ook valt weer het grote hoogteverschil op.

*de Zuidmolenstraat door Valentijn Klotz (1671)
(Rijksprentenkabinet, Amsterdam)
rechts op de voorgrond Het Fluweele Broecxken*

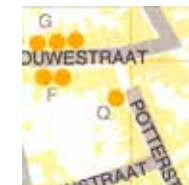
Verder in de Zuidmolenstraat op de nummers 14 tot en met 20 vinden we aan de linkerkant nog een groepje (vrij) nieuwe huizen. Op initiatief van Stadsherstel is hier een kale plek opgevuld met nieuwbouw die past bij de omgeving.

Linksaf gaan we de Potterstraat in, waar op nummer 10 De Kerre staat. Het is een historisch interessant huis, zoals overigens veel anderen. Ooit heeft Stadsherstel het aangekocht voor restauratie, maar het bleek zakelijk niet haalbaar. Gelukkig heeft een particulier het gewaagd de restauratieplannen met het huis over te nemen. Zo heeft hij zelf een leuk huis, dat wel heel veel tijd, toewijding en geld gekost heeft. De stad krijgt zo maar gratis een mooi historisch pand.

Er heeft op deze plaats omstreeks 1400 al een huis gestaan. De scheidingsmuur naar nummer 12 is van die tijd. Het huis had een heel groot erf dat achter de huizen in de Lievevrouwestraat doorliep. Tussen de Kerre en nummer 8 (de Lievevrouwe) was een gang om op dat erf te komen. Resten van balkenwerk doen vermoeden dat er voor 1500 een winkelpui is geweest, die van de straatzijde rond de hoek in de gang doorliep. Echt een huis voor een handelaar, of anders om met de jaarmarkten te verhuren aan een handelaar. Achter het huis op het erf stonden een paar *cameren*. Dat waren

eenkamerwoninkjes die alleen via de gang bereikbaar waren. Er hebben tot na de Tweede Wereldoorlog mensen in gewoond. Ze zijn nu verdwenen, maar er zijn wel bouwsporen bewaard. Het huis zelf is in 1443 ingrijpend verbouwd. Van deze verbouwing zijn nu nog de kelder, de balklagen van verdieping en zolder en de kapconstructie aanwezig, evenals hele stukken zij- en achtermuur. Hoe vaak de voorgevel vernieuwd is, om mee te doen met de mode van de tijd, is niet te achterhalen. De voorgevel die er nu staat is zeventiende-eeuws, maar nadien wel een paar keer gemoderniseerd, onder andere is hij gepleisterd. Wie eerlijk is zal vragen: 'Is het verwijderen van de pleisterlaag mode of historisch besef?'. Het is aan onze nazaten om daar een oordeel over te vellen, misschien dat over tweehonderd jaar een vlijtige stadshersteller de pleisterlaag weer zorgvuldig reconstrueert. Wie dan eerlijk is,.. enzovoort.

C7

De Grote Wolf

Potterstraat 40

We gaan terug de Potterstraat in naar nummer 40: De Grote Wolf. De naam is ouder dan het pand zelf. Het buurhuis heet Het Wolfken. We hebben al meer zulke dubbelnamen ontmoet; De Grote en De Kleine Kinderwieg, De Grote en Kleine Oyevaer, De Grote en De Kleine Engelse Caerde. Het is een aanwijzing dat ze ooit bij elkaar gehoord hebben.

D8

Van het oude huis is nu niet meer over dan de naam. In 1750 wordt op deze plaats een bleekveld verkocht. Volgens de koopacte ligt er puin op het bleekveld. Het huis wordt na 1750 gebouwd met een souterrain, iets dat niet veel voorkomt in Bergen.

Het puin op het bleekveld was een gevolg van uitgebreide beschietingen door de Fransen in 1747. Die beschietingen waren op hun beurt een gevolg van de Oostenrijkse Successie Oorlog. Nederland steunde Maria Theresia als nieuwe keizerin van Oostenrijk. Frankrijk zag liever een ander op de troon. Het huidige België hoorde toen bij Oostenrijk, en daar waren de Fransen ook niet blij mee. Reden genoeg om Nederland eens een lesje te leren. De veldheer Löwenthal lag met zijn troepen in Nieuw Borgvliet en schoot vandaar een groot stuk van de stad in puin. Onder andere De Grote Wolf.

Als de Fransen nu eens een andere stad hadden beschoten, dan had Bergen er nu heel anders uitgezien. De loop der geschiedenis valt niet te keren. Wij lopen verder naar de Bosstraat.

De Gulden Berg

Bosstraat 33 / Hoogstraat 34-36

Dit pand is, net als De Grote Wolf, herbouwd na de beschietingen van 1747. Van dit voorlaatste pand in de Stadsherstelwandeling nu eens niet de geschiedenis van lang geleden. Aan de hand van de notulen van de Stichting Stadsherstel volgt een overzicht van de restauratiegeschiedenis. De Gulden Berg is een doorsneeproject, met zijn onverwachte moeilijkheden en meevallers.

maart 1984	Eerste vermelding: het is interessant, maar sinds kort weer bewoond, daarom niet te koop.
dec. 1984	Het staat weer leeg
jan. 1985	Architect en makelaar bezoeken het pand als eerste verkenning.
april 1985	Het is getaxeerd en er is een bod uitgebracht.
okt. 1985	De vraagprijs is te hoog, de plannen gaan in de ijskast.
dec. 1985	Het is gekocht, voor de taxatieprijs.
jan. 1986	Aanschrijving van de gemeente: het pand levert gevaar op door bouwvalligheid. Bij een vorige verbouwing blijken dragende muren te zijn gesloopt.
mei 1986	Onderzoek van de gevel onder de pleisterlaag.

De Gulden Berg

Bosstraat 33 / Hoogstraat 34-36

E9

juni 1986 Tekening en bestek zijn klaar. De bouwvergunning wordt aangevraagd. Aannemers worden gevraagd offerte te maken. De gemeente zegt subsidie toe.

sept. 1986 Offertes zijn binnen. De prijs valt tegen. Het werk wordt nog niet gegund. De aspirant koper trekt zich terug. De tekening moet aangepast worden om de verkoopbaarheid te vergroten.

okt. 1986 Voor de winter moet er iets aan gedaan worden tegen het inregenen. Er zijn nog geen gegadigden.

nov. 1986 Nieuwe tekening, een winkel met bovenwoning en een aparte woning in het bijgebouw in de Hoogstraat.

jan. 1987 Tekening gewijzigd: winkel en bovenwoning worden gesplitst.

maart 1987 Er zijn aspirant-kopers voor de beide woningen. De bouw moet nu beginnen.

april 1987 De aannemer kan in mei beginnen.

juni 1987 Het werk verloopt volgens schema.

aug. 1987 Het pleisterwerk op de gevel komt terug, schoon metselwerk kan niet.

sept. 1987 Bouwvergunning voor de gewijzigde tekening is binnen. Voor de winkel en de woning achter is een voorlopig koopcontract gesloten.

nov. 1987 Werk verloopt volgens plan. Het zal in maart klaar zijn.

jan. 1988 Subsidie van de gemeente ontvangen. De koper voor de bovenwoning trekt zich terug..

maart 1988 Koopcontract voor de winkel en de achterwoning is gepasseerd. Er is een serieuze kandidaat voor de bovenwoning. De data voor oplevering zijn vastgesteld.

juni 1988 De bovenwoning is verkocht.

aug. 1988 Het project Gulden Berg wordt afgesloten. Stadsherstel gaat verder met een ander project.

We gaan verder naar het laatste huis op onze wandeling.

De Lindeworm

Hoogstraat 5

De Lindeworm is een huis met een bewogen geschiedenis. Het is twee keer danig kapot geweest. Eerst in 1558, toen een zware storm de nabij gelegen kerk ook ernstig beschadigde. Later, in 1747, bij de beschieting door de Fransen, is het vrijwel verwoest. Bij zulke rampen blijven zaken die onder grond zitten nog wel gespaard. Aan de fundamenteën is te zien dat er een vierkant voorhuis was en een lang smal achterhuis langs de Kerkstraat. Na de ramp van 1588 is het huis op de oorspronkelijke fundamenteën herbouwd. De eigenaar, Henrich Jansz van Wouwe, heeft toen nog jaren geruzied met het stadsbestuur over subsidie voor de wederopbouw. Ook in die dagen deed de overheid aan monumentenzorg. En ook toen had de overheid meer zorgen dan geld. Na de beschieting, wordt in 1751-1752 het huis gebouwd dat er nu staat. Bij die laatste herbouw is de voorgevel scheef gezet.

Tegen het huurhuis, nummer 7, staat hij op het oude fundament. Op de hoek van de Kerkstraat staat de gevel een meter voor het oude fundament. Waarom is dat gedaan? Misschien om mooi met de kromming van de straat mee te lopen. De bouwers hebben geen verklaring achter gelaten. In het achterhuis, langs de Kerkstraat, staat nog een stuk muur van kalksteen. Dat heeft de beschieting van 1747 overleefd en het is mooi in de herbouw opgenomen.

Je vraagt je bij zo een statige woning af, wat de oorspronkelijke eigenaar er toe heeft gebracht zo'n vreemde naam te kiezen. Had hij een lintworm? Of is hier een slangachtig fabeldier vernoemd? Het blijft een raadsel, net als die scheve voorgevel. Dat maakt een wandeling langs oude huizen zo aantrekkelijk, als je goed kijkt is er steeds weer een nieuw vraagteken. Als je dat bij een volgende wandeling oplost komt daarachter weer een nieuw raadsel. Reden om weer het erfgoed der voorouders te gaan bekijken.

Wij beëindigen onze wandeling door over het plein achter de Grote Kerk naar het Zuivelplein en de Wouwsestraat te lopen. In de bloeitijd van de handel wilde de stad haar kerk groter maken dan de kerk van Antwerpen. Het is niet gelukt, de reeds begonnen werken vervielen en zijn grotendeels gesloopt. Het geeft een mooie stadsherstel-gedachte voor de weg terug naar het station: 'Begin niet aan een karwei dat je niet kunt overzien en als je aan iets begint maak het dan af'.

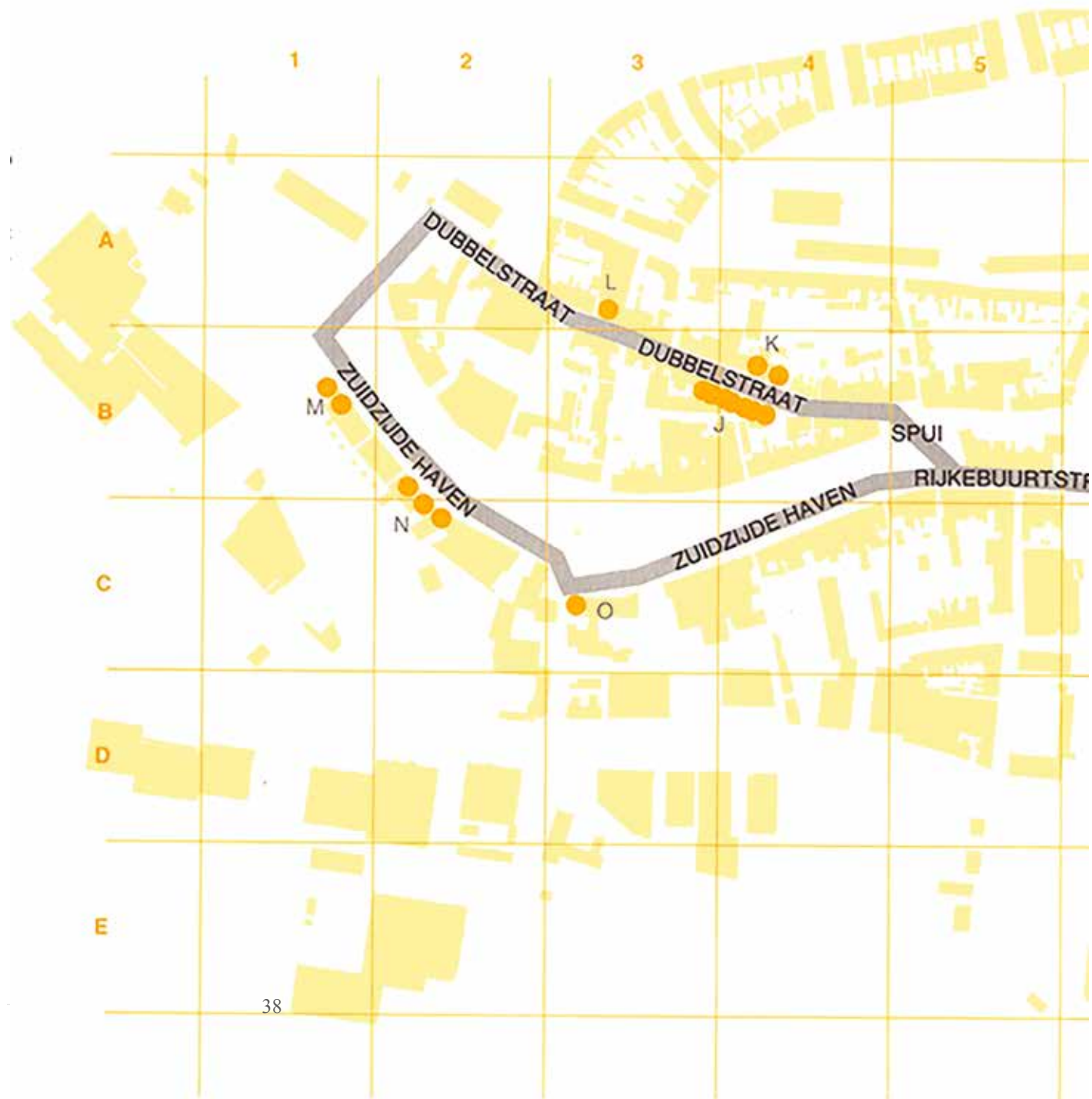

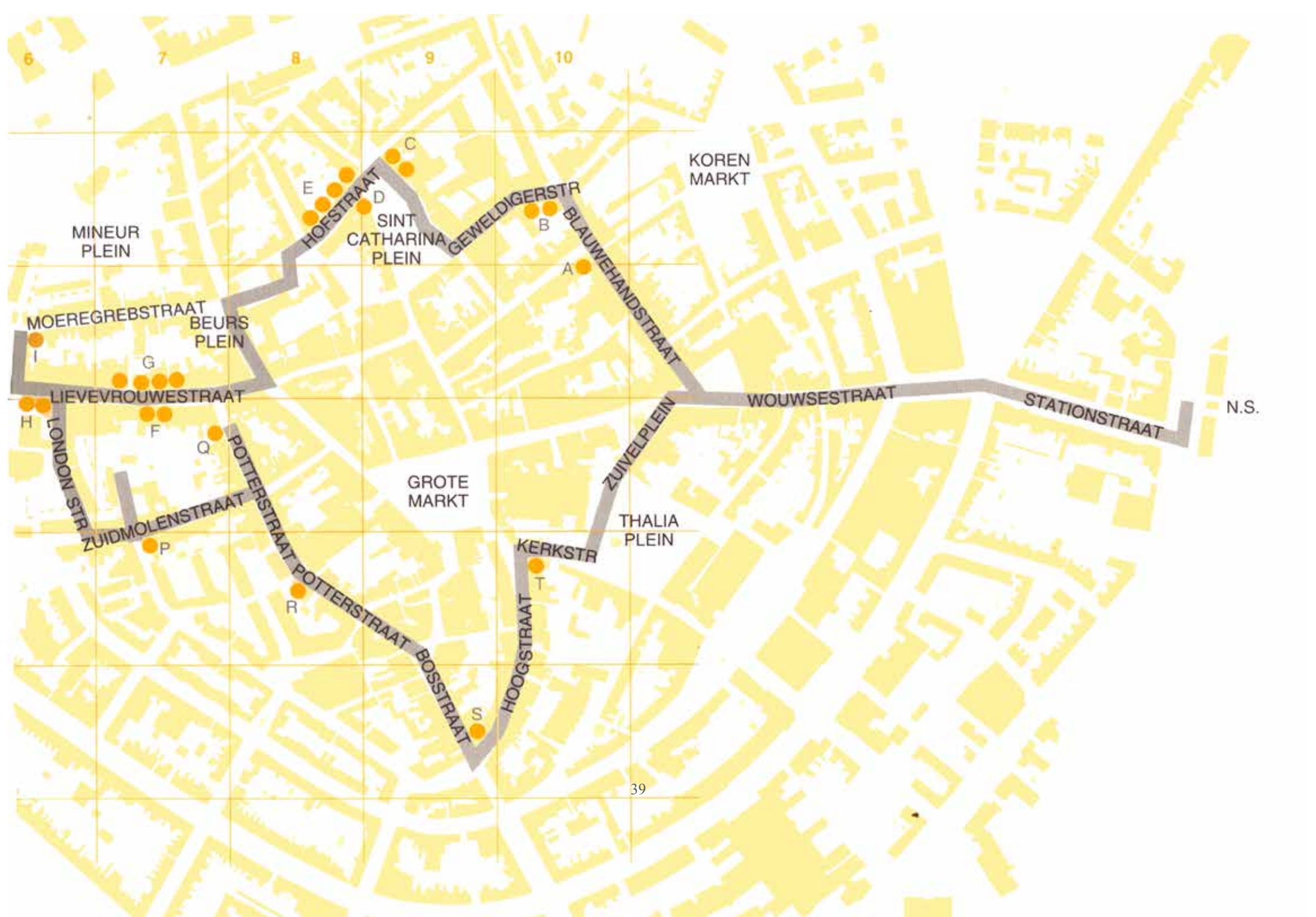

- A. Grote & Kleine Engelse Caerde
- B. De Blauwe Cuype en De Pauw
- C. Grote & Kleine Kinderwiege en 's-Hertogenbosch
- D. Het Hof van Gelder
- E1. v.l.n.r. De Morissendans, De Kaerskorf en De Violette
- E2,3. De Croone voor- en achterzijde
- F. De Oyevaer en De Tassche
- G. v.l.n.r. De Donderbusse, Het Prieel van Rosen en De Groene Tente
- H. De Draeck en De Scherminckel
- I. Achter de Eycke
- J. De Zeven Magere Jaren
- K. De Keijser en De Keijserin
- L. Het Cleyne Seepaert
- M. v.l.n.r. Amsterdam en Markschip op Den Haag
- N. v.l.n.r. Het Witte Lelieken, De Oyevaer en De Arendt
- O. De Bruyne Hondt
- P. Het Fluwelen Vrouwken
- Q. De Kerre
- R. De Grote Wolf
- S. De Gulden Berg
- T. De Lindeworm

(de letters corresponderen met de routebeschrijving op de volgende pagina)

A.	Grote & Kleine Engelse Caerde	pag. 10
B.	De Blauwe Cuype en De Pauw	pag. 11
C.	Grote & Kleine K.inderwieg en s-Hertogenbosch	pag. 12
D.	Het Hof van Gelder	pag. 13
E.	De Morissendans, De Kaerskorf, De Violette, De Croone	pag. 14
F.	De Oyevaer en De Tassche	pag. 16
G.	De Donderbusse, Het Prieel van Rosen, De Groene Tente	pag. 17
H.	De Draeck en De Schenninckel	pag. 20
I.	Achter de Eycke	pag. 22
J.	De Zeven Magere Jaren	pag. 23
K.	De Keijser en De Keijserin	pag. 24
L.	Het Cleyne Seepaert	pag. 25
M.	Amsterdam en Markschip op Den Haag	pag. 26
N.	Het Witte Lelieken, De Oyevaer, De Arendt	pag. 27
O.	De Bruyne Hondt	pag. 28
P.	Het Fluweele Vrouwken	pag. 30
Q.	De Kerre	pag. 32
R.	De Grote Wolf	pag. 33
S.	De Gulden Berg	pag. 34
T.	De Lindeworm	pag. 35

COLOFON

Teksten:	drs. W.J.J.M. Zijp
Foto's:	Fotolino Bakker en Ir. J. Weyts
Ontwerp & DTP:	Reg Gruson, Tilburg
Druk:	Grafisch Bedrijf Hertogs, Bergen op Zoom

Stichting Stadsherstel Bergen op Zoom 1996

VERANTWOORDING

Bij het beschrijven van deze lichtvoetige wandeling langs door Stadsherstel gerestaureerde panden, is dankbaar gebruik gemaakt van door anderen verricht speurwerk. De belangrijkste bronnen zijn:

Ham W.A. van,
Vorming en voortbestaan van het middeleeuws stadsbeeld in Bergen op Zoom in Bergen op Zoom, gebouwd en beschouwd,
De Geschiedkundige kring van stad en land van Bergen op Zoom, 1987

Slootmans C.J.F.,
Paas-en koudemarkten te Bergen op Zoom 1365-1565, Tilburg, 1985

Slootmans Korneel,
Bergen op Zoom een stad als een huis, Zaltbommel, 1977

Vandenbulcke V. en Groeneweg G.,
Gerardus Pesch; een 18de eeuwse tabakshandelaar uit de Lievevrouwestraat,
De Waterschans, 20ste jaargang, nr. 4, 1990

Vanwesenbeeck C.D.,
Bergs monumentenboek, Bergen op Zoom, 1995

Wesenbeeck Cees,
Het markiezaat van Bergen op Zoom, Utrecht, 1986

Weyts, Ir. J.L.C. & Weyts-Ramondt mevr. M.
De heer en mevrouw Weyts hebben een veelheid van materiaal uit eigen archief ter beschikking gesteld. Uit hun grote kennis is dankbaar geput.

drs. W.J.J.M. Zijp

